

1. HAFTA

TUR182

TÜRK DİLİ II

KBUZEM

Karabük Üniversitesi

Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi

Konu Başlıkları

Bu bölümde

- Fiiller

hakkında bilgi verilecektir.

Temel Kavramlar

- Fiillerin

Özelliklerinin neler olduğu konularına değinilecektir.

Fiiller

Fiiller; varlıkların yaptıkları işi, hareketi, oluşları ya da durumları anlatan sözcüklerdir. Bu sözcüklerin ana görevi cümlede yüklem olmak yani cümle kurmaktır.

Fiiller anlattıkları oluşu, durumu ya da kılışı bir kipe ve kişiye bağlayarak anlatan sözcüklerdir. Bu sözcükler isimlerle birlikte dilin temel sözcükleridir.

İçerikleri Bakımından Fiiller

Fiilin temel anlamı harekettir. Hareketin anlam yönünden üç yönü vardır:

1. Oluş bildiren fiiller,
2. İş ve kılış bildiren fiiller
3. Durum ve tasvir bildiren fiiller

1. Oluş Bildiren Fiiller:

- Bu tür fiiller bir nitelik değişikliği, yani bir durumdan başka bir duruma geçildiğini veya geçilmekte olduğunu bildirirler.
- Gerçekleşmelerinde öznenin doğrudan etkisi yoktur.
- Daha çok "kendiliğinden olma" söz konusudur.
- Geçişsizdirler.

Örn: Sol-, büyü-, bayatla-, uza-...

- Sonbaharda yapraklar sararır.
- Kuzenimi görmeyeli çok büyümüş.
- Beş sene içinde çok yaşlandı.
- Saçları birkaç günde hızla ağardı.

2. İş ve Kılış Bildiren Fiiller:

- Öznenin iradesiyle, bir nesne üzerinde gerçekleşen, öznenin nesneyi etkilediğini ve o nesnenin de etkilendiğini gösteren fiillerdir.
- Bu fiiller geçişlidir, yani nesne alarak kullanılırlar.
- Zaten bu bakımdan iş ve kılış bildirirler.
- Eğer fiille sorduğumuz “ne, neyi, kimi?” sorularından birine cevap alabiliyorsak bu fiil, iş (kılış) fiilidir.

Örn: Taşı-, yaz-, aç-, anlat-, gör-, bil-, sil-...

- Annem bize kitap okudu.
- Cem elindeki taşı suya attı.
- Ahmet topa vurdu.
- Kahveyi yere döktü.
- Fotoğrafımı çekti.

3. Durum ve Tasvir Bildiren Fiiller:

- Öznenin süreklilik gösteren bir durumunu anlatan fiillerdir.
- Bu fiillerin bitmeleri için başka herhangi bir fiilin başlaması gerekir.
- Durum fiillerinde özne durağan hâldedir.
- Birçoğu, öznenin iradesi dışında gerçekleşir.
- Bunlar genellikle geçişsizdir, yani çoğunlukla nesne almazlar.

Örn: Uyu-, uyan-, öl-, sus-, otur-, yat-, uzan-...

- Araba parkın önünde durdu.
- Sabah deniz kenarında yürüdü.
- Annem beni seviyor.
- Bebek uyandı.
- Eşyalar yerinde duruyor.

Anlamları Bakımından Fiiller

Fiiller, anlamlı unsurlardır. Bazen kullanış içinde anlamalarını yitirirler, anlamlı unsurlarla beraber kullanılırlar. Yani asıl unsurlara anlamları açısından yardımcı olurlar. Fiilleri anlamları açısından ikiye ayrılırlar:

1. Asıl fiiller
2. Yardımcı fiiller

1.Asıl Fiiller: Tek başlarına anlam taşıyan fiillerdir. Cümlede, kelime gruplarında anlamlarıyla öne çıkarlar.

Evden kızgın **çıkmıştım**.
Yüzünü göğ**e kaldırdı**.
Akşam yemekte **görüşürüz**.

2.Yardımcı Fiiller: Kendisinden önce gelen anlamlı unsurlara yardımcı olan fiillerdir. Kendi anlamları ön planda değildir.

Salatayı yapmama **yardım etti**.
Ayşe, o çok sevdiği işinden **istifa edecekmiş**.
Farklı bir bölüm okumadığına çok **pişman oldu**.

Yapıları Bakımından Fiiller

Fiiller yapıları bakımından üç grupta incelenir

- 1-Basit fiil
- 2-Türemiş fiil
- 3-Birleşik fiil

1.BASİT FİİLLER: Herhangi bir yapım eki almamış, başka bir kelimedenden türememiş fiillerdir. Kelimenin en küçük birimidir.

Örn: Oku-, yaz-, gez-, öğren- ...

- İstanbul'a daha dün geldik.
- İnsanlar her sabah bu parkta koşarlar.
- Hemen yerinize oturun.

2.TÜREMİŞ FİİLLER: İsim ya da fiil kök ve gövdelerine yapım eki getirilmesiyle oluşan fiillerdir. Türemiş fiiller iki grupta incelenir.

a. İsimden türeyen fiiller:

ayak-lan-mak, göğüs-le-mek, kitap-lan-dır-mak, ev-len-dir-mek... gibi.

b. Fiilden türeyen fiiller:

yaz-yazdırmak, oku-okutmak, sev-sevilmek, sevdirmek, sevinmek, sevdirmek, sevdirmek... gibi.

3.BİRLEŞİK FİİLLER : İki ya da daha fazla kelimenin bir araya gelerek oluşturdukları fiillerdir. Üç yolla yapılır:

a) Yardımcı fiillerle oluşan birleşik fiiller:

Yardımcı fiiller: olmak, etmek, eylemek, kılmak. Bu eylemler bir isimle birleşerek birleşik fiilleri oluştururlar

Mal+olmak, kahır+olmak, fark+etmek, terk+etmek, seyir+eylemek, kahır+eylemek, namaz+kılmak, başarılı+kılmak... gibi.

Not: Yardımcı fiillerle oluşan birleşik fiiller yazılırken ayrı yazılır.

Müdür beni tebrik etti.

Amcam beni fark edemedi.

Durum bilgilerinize arz olunur.

Not: Eğer yardımcı fiillerle cümle oluştururken ünlü düşmesi ya da ünsüz türemesi varsa kelimeler bitişik yazılır.

Ünlü düşmesi

Allah (kahır etsin)- Allah kahretsin.

Televizyon seyrediyormuş

(Ne eyleyim?) Neyleyim?

Adam yine hapsedi

Ünsüz türemesi

His etmek..... Kendimi iyi hissetmiyorum

Zan etmek.....Zannetmiyorum

Af etmek..... Seni asla affetmiyorum.

b)Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller (Deyim Halindeki Birleşik Fiiller) :

Bu gruptaki fiiller deyim olan fiillerdir. Mecaz anlamı kalıplaşmış sözlerdir.

Memleketim gözümde tütüyor.

Sonunda öğretmenin gözüne girdi.

Rahat durun, kafamın tasını attırmayın.

c)Kurallı Birleşik Fiiller

Bu fiiller dört grupta incelenir.

1) Tezlik Fiili: Fiil kök ve gövdelerine –ı, -i, -u, -ü ekleri getirilir. “vermek” fiiliyle birleştirilir. Tezlik fiilleri daima bitişik yazılır. Bu fiil eylemde hızlilik ve çabuk olma anlamını verir.

Yazıverdi, geliverdi, oturuverdi, satıverdi, geliver, koşuversene, gidivermiş.

Hadi şuradan iki ekmek alıver!

Kurallı birleşik fiiller her zaman bitişik yazılır.

Öğretmen konuyu anlatıverdi.

Sıraları buraya getiriverin!

Bardak elimden düşüverdi.

Kitabı masaya koyuverdi.

Adamcağız bayılıvermesin mi?

Onlar sizden hoşlanmıyorsa, siz de onlara gitmeyiverin canım!

2) Yeterlik Fiili : Fiil kök veya gövdelerine –a, -e ekleri getirilir. “bilmek” fiiliyle birleştirilir. Bu fiiller eylemi yapacak ögenin gücünün, bilgisinin, yeteneğinin olup olmamasını belirtir.

Ben bu soruyu çözebilirim.

Sen bu sırayı kaldırabilirsin.

Siz buraya tezgâh açabilirsiniz.

Yeterlik fiilini olumsuzla çevirirken dikkat etmek gerekir.

Siz buraya tezgâç-a-ma-z-sınız.

Sen bir saatte oraya varamazsın

Burada oyun oynayamazsınız.

Arabayı tek başıma itebilirim.

Bugün yağmur yağabilir.

Cem futbol oynayabilir.

Bu konuya değinmeyebilirim.

Yarın bir işim çıkarsa gelemeyebilirim.

Not:	Yeterlik	fiili	kullanıldığı	cümleye	olasılık	anlamı	katar.
Saat		5'te		oraya			varabiliriz.
Ayşe		kitabı	biraz		sonra		getirebilir.

Not:	Kesinlik	anlamı	veren	zarflarla	kullanıldığı	zaman	çelişki	oluşur.
Hasan		mutlaka		top	oynayabilir		(yanlıştır)	

3) Sürerlik Fiili : Bu fiiller eylemin devam ettiğini, sürdüğünü belirtirler. Bu fiiller eylemin devam ettiğini, sürdüğünü belirtirler. *-edurmak, -ekalmak, -egelmek* eylemleri getirilerek yapılır. Eylemin gerçekleşmesindeki sürekliliği ifade eder. Sürerlik fiilleri de her zaman bitişik yazılır.

Siz yazadurun, ben geliyorum.

Olayı görünce donakaldık.

Olay bu güne süregeldi.

Siz şu yazıyı inceleyedurun biraz sonra ben de size katılırım.

O giderken arabanın ardından bakakaldık.

Not: Sürerlik fiillerinin olumsuzu yoktur.

Siz yazadurun. Siz yazadurmayın (yanlış)-Siz yazmayın (doğru)

4) Yaklaşma Fiili: Fiil kök veya gövdelerine *-a, -e* ekleri getirilir. Ortaya çıkan kelime, “yazmak” fiiliyle birleştirilir. Yaklaşma fiilleri bitişik yazılır. *Düşeyaz-, öleyaz-...* Bu fiiller cümleye “az kalsın” anlamı verir. Günlük hayatta da pek kullanılmaz

Merdivenlerden inerken düşeyazdı. (az kalsın düşüyordu.)

Adam korkudan bayılayazdı.

Bardağı düşüreyazdı.

Uygulama

1. Aşağıdaki cümlelerden hangisinin yüklemi farklı bir birleşik fiildir?

- A) Günün birinde bu zavallı çocuklar da muttu olur.
- B) Sizinle ilgili işleri bu sabah ben hallettim.
- C) Kasabadaki evini geçen ay terk etmişti.
- D) Bu resimlerin değerini ancak usta ressamlar anlayabilir.
- E) Hastalığı yüzünden derslerini ihmal ediyor.

2. Aşağıdaki cümlelerden hangisinin yüklemi oluş anlamlı bir fiil değildir?

- A) Buzdolabına konmadığı için çürümüştü tüm sebzeler.
- B) Kalitesiz çelikten yapılan ürünler, kolay paslanır.
- C) Ahmet'in boyu ne kadar da uzamış.
- D) Önerinizi duyduğunda eminim o da çok gülecek.
- E) Bu bölgede karlar ancak mayıs ayında erir.

3. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde yeterlilik eylemi cümleye “ihtimal” anlamı katmıştır?

- A) Toplantı bitince eve gidebilirsiniz.
- B) İsterse, o da bizimle tiyatroya gelebilir.
- C) Hava bulutlu, bu gece yağmur yağabilir.
- D) Yanında getirdiğin yiyecekleri şimdi yiyebilirsin.
- E) Rüzgâr dindiğinden artık yola çıkabiliriz.

Kaynakça

- Editör Ceyhun Vedat Uygur, Yaşar Öztürk, Şerif Kutludağ, Şenel Çalışkan, Aliye Tokmakoglu, Üniversiteler İçin Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım, Kriter Yayınevi, İstanbul, 2008.
- Ertuğrul Yaman, Mehmet Köstekçi, Üniversiteler İçin Örnekli-Uygulamalı Türk Dili ve Kompozisyon, Gazi Kitabevi, Ankara, 2000.
- Muaamer Gürbüz, Sebahattin Yaşar, Sebahaddin Sarı, Sebahattin Aslan, A.Halim Bilici, Bekir Sevinç, Turhan Salcı, Türk Dili ve Kompozisyon (Ders Notları), Ekin Kitabevi, Ankara, 2005.
- Zeynep Korkmaz, Ahmet B. Ercilasun, Tuncer Gülensoy, İsmail Parlatır, Hamza Zülfikar, Necat Birinci, Türk Dili ve Kompozisyon, Ekin Kitabevi, Ankara, 2005.